

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 37.013.42:316.3

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17002460>

Роль соціальної освіти у формуванні громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді України

Вайнола Ренате Хейкїївна,

доктор педагогічних наук, професор, кафедра соціальної освіти та соціальної роботи, факультет соціології та соціальної політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3365-293X>

Друзь Галина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, кафедра іноземних мов, факультет маркетингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8666-493X>

Ворощук Оксана Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, педагогічний факультет, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0835-544X>

Прийнято: 17.08.2025 | Опубліковано: 30.08.2025

Анотація. Метою статті є обґрунтування ролі соціальної освіти у вихованні свідомих та соціально відповідальних громадян серед української

молоді, зокрема аналіз сучасних тенденцій її розвитку й шляхів упровадження у сферу державної молодіжної політики та цифрових комунікацій. У межах роботи застосовано комплексну практику, що охоплює аналіз нормативно-правових актів України, огляд наукових публікацій, статистичних даних та прикладів молодіжної діяльності. **Методи** дослідження полягали у контент-аналізі офіційних документів, порівняльному аналізу освітніх програм, систематизації практичних проявів соціальної відповідальності молоді та формуванні узагальненої таблиці типових форм її діяльності. **Результати.** Показано, що соціальна освіта є основним інструментом формування у молоді знань про суспільство, правові та етичні норми, механізми взаємодії з державними та громадськими інститутами. Виявлено, що громадянська свідомість молоді проявляється у здатності усвідомлювати права та обов'язки, брати участь у демократичних процесах та розбудові громадянського суспільства, а соціальна відповідальність реалізується через волонтерські, благодійні, екологічні та культурні ініціативи, підтримку соціально вразливих груп та участі у відновленні пошкодженої інфраструктури. Значну роль у цьому процесі відіграє цифрове середовище, що забезпечує простір для самоорганізації та мобілізації молоді, проте супроводжується ризиками поширення дезінформації, що потребує формування у молоді критичного мислення та медіаграмотності. **Висновки.** На підставі проведеного аналізу встановлено, що інтеграція соціальної освіти в державну молодіжну політику сприяє підвищенню рівня громадянської активності, соціальної відповідальності та солідарності серед молоді. Разом з тим ефективність такої інтеграції залежить від належного фінансування, застосування інноваційних методик навчання та співпраці державних і громадських інституцій. Таким чином, соціальна освіта є стратегічним ресурсом розвитку суспільства, а подальше дослідження має зосереджуватися на оцінюванні ефективності конкретних освітніх програм,

цифрових платформ та механізмів залучення молоді до громадських ініціатив.

Ключові слова: молодіжна політика, цифрове середовище, волонтерство, громадська активність.

The role of social education in the formation of civic consciousness and social responsibility of youth in Ukraine

Renate Vainola,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Education and Social Work, Faculty of Sociology and Social Policy, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3365-293X>

Galyna Druz,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Department of Foreign Languages, Faculty of Marketing, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8666-493X>

Oksana Voroshchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent, Docent of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Pedagogy, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0835-544X>

Abstract. *The purpose of the article is to substantiate the role of social education in educating conscious and socially responsible citizens among Ukrainian youth, as well as to analyze current trends in its development and ways of*

implementation in the sphere of state youth policy and digital communications. The work uses a comprehensive approach that includes an analysis of Ukrainian regulatory legal acts, a review of scientific publications, statistical data, and practical examples of youth activity. The **research methods** include content analysis of official documents, comparative analysis of educational programs, systematization of practical manifestations of youth social responsibility, and the formation of a generalized table of typical forms of its activity. **Results.** It is shown that social education is a key tool for forming knowledge about society, legal and ethical norms, and mechanisms of interaction with state and public institutions in young people. It was found that the civic consciousness of youth is manifested in the ability to be aware of rights and responsibilities, to participate in democratic processes and the development of civil society, and social responsibility is implemented through volunteer, charitable, environmental and cultural initiatives, support for socially vulnerable groups and the restoration of damaged infrastructure. A significant role in this process is played by the digital environment, which provides space for self-organization and mobilization of youth, but is accompanied by risks of spreading disinformation, which requires the formation of critical thinking and media literacy. **Conclusions.** Based on the analysis, it was established that the integration of social education into state youth policy contributes to an increase in the level of civic activity, social responsibility and solidarity among young people. At the same time, the effectiveness of such integration depends on adequate funding, the use of innovative teaching methods and cooperation between state and public institutions. Thus, social education is a strategic resource for the development of society, and further research should focus on assessing the effectiveness of specific educational programs, digital platforms, and mechanisms for engaging youth in civic initiatives.

Keywords: youth policy, digital environment, volunteering, civic engagement.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства питання формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді набуває особливої актуальності. Молоде покоління є основним чинником розвитку держави, адже саме воно визначатиме подальший вектор суспільних змін. Водночас спостерігаються суперечності між потребою суспільства у свідомих, соціально відповідальних громадянах та реальними можливостями наявної освітньої системи забезпечити належний рівень її соціального компонента.

Громадянська свідомість охоплює розуміння прав і обов'язків, активну участь у суспільному житті, готовність до соціальної взаємодії та відповідальність за власні дії. Соціальна відповідальність передбачає не лише особистісний, а й колективний вимір, оскільки молодь має бути готовою до конструктивної діяльності на благо громади та держави.

Проблема полягає в тому, що соціальна освіта в Україні ще не повною мірою виконує свою функцію у формуванні відповідальних громадян. Часто спостерігається розрив між теоретичними знаннями й практичною активністю молоді, між декларованими цінностями та реальною поведінкою. Це вимагає переосмислення ролі соціальної освіти, пошуку нових методів, практик і стратегій, здатних сприяти гармонійному поєднанню громадянських знань, соціальних навичок та ціннісних орієнтацій.

Необхідність наукового розгляду цієї проблематики зумовлюється потребою у визначенні механізмів ефективного впливу соціальної освіти на формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді в сучасних умовах розглядається в численних наукових працях українських та закордонних дослідників. Дослідниця Ю. І. Колісник-Гуменюк [1] наголошує

на важливій ролі соціогуманітарних дисциплін у вихованні патріотизму та національної свідомості особистості. Концептуально розглянуто попередні етапи розвитку української освіти, що є актуальним як теоретичне підґрунтя.

Сучасні дослідження акцентовано на комплексній практиці виховання громадянської свідомості. Авторка Н. В. Іваненко [2] аналізує виховання громадянських цінностей у закладах освіти та поза ними, підкреслюючи значення освітнього середовища, партнерства між педагогами та студентами, зокрема інтеграції громадянської освіти у навчальні програми. Поняття «педагогіка свободи» як основа формування активної позиції молоді розкрито науковицями А. М. Растригіною та Н. В. Іваненко [3].

Вчені К. Журба та О. Рейпольська [4] узагальнюють практики зміцнення громадянської та національної ідентичності, зокрема аналізують сучасні виклики для системи освіти й виховання. Дослідниця О. Литовченко [5] наголошує на соціальній відповідальності університетів як чинника розвитку громади та необхідності активної співпраці між освітніми установами та суспільством.

Автор Р. Г. Заєць [6] порівнює досвід формування громадянської свідомості студентів у США та Україні, що дає змогу окреслити ефективні інструменти для підвищення громадянської активності. Науковиці О. Волянчук та Х. Притула [7] розглядають вплив академічної мобільності на патріотизм і громадянську свідомість молоді в умовах воєнного стану.

Чільне місце у сучасних дослідженнях посідає вивчення волонтерства як чинника формування активної громадянської позиції. Дослідник В. Абрамян [8] аналізує вплив волонтерської діяльності на розвиток соціальної відповідальності молоді, підкреслюючи її значення для консолідації суспільства. Авторки Л. Ребуха та Ю. Рудакевич [9] розкривають філософські засади соціальної відповідальності в контексті сучасних трансформацій.

Вчена Т. В. Розвадовська [10] пропонує практичні рекомендації щодо формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва, що сприяє поєднанню виховних та освітніх практик.

У сучасних дослідженнях особливу увагу приділено екологічній освіті як складника соціального та громадянського виховання. Науковці В. Гнатюк, Н. Щербакова та Г. Різак [11] наголошують на ролі екологічної освіти у формуванні екологічної свідомості як підґрунтя гармонійних відносин між людиною і природою. Вони підкреслюють, що виховання екологічно свідомої особистості має безпосередній вплив на розвиток відповідального громадянина, що вміє зіставляти власні потреби із суспільними та загальнолюдськими цінностями.

Дослідниці С. В. Кубрак, Г. В. Різак та І. М. Кирчата [12] розкривають психолого-педагогічні аспекти підтримки здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Авторки акцентують на необхідності соціальної та емоційної підтримки студентів, що безпосередньо впливає на розвиток їхньої громадянської відповідальності та соціальної зрілості. Це підтверджує значущість соціальної освіти як чинника формування не лише академічних компетенцій, а й активної життєвої позиції молоді.

Водночас вчена А. Бойко (A. Voiko) [13] аналізує можливості інтерактивних позакласних заходів у процесі підвищення комунікативної компетенції учнів. Нею доведено, що подібні форми діяльності сприяють не лише розвитку іншомовних навичок, а й формуванню соціальної активності, співпраці та відповідальності. Це дає змогу розглядати позаурочну діяльність як важливий елемент соціальної освіти, що створює умови для виховання громадянської свідомості через практичну взаємодію та колективну діяльність. Таким чином, проаналізовані праці розкривають проблему з різних перспектив, зокрема теоретико-філософської, освітньо-педагогічної та соціально-громадської.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, присвячених вивченню формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді, окремі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо опрацьованими. У дослідженнях як вітчизняних, так і закордонних авторів наголошується на пріоритетності громадянської освіти, проте низка важливих питань потребує подальшого розгляду.

По-перше, недостатньо досліджено роль соціальної освіти як цілісного інтегративного чинника, що поєднує навчальний, виховний та практичний складники у процесі становлення громадянина. По-друге, поза належною увагою залишається взаємозв'язок між засвоєнням громадянських цінностей на теоретичному рівні та їхньою практичною реалізацією у волонтерській діяльності, громадській активності чи студентському самоврядуванні. По-третє, важливою, але ще недостатньо розкритою, є проблема адаптації світових моделей громадянської освіти до українських реалій з урахуванням національних традицій, викликів воєнного часу та потреб державотворення.

Окремої уваги потребує й питання оцінювання ефективності наявних форм і методів соціальної освіти як у межах закладів освіти, так і поза ними. Дискусійною залишається й проблема інституційної відповідальності освітніх установ та місцевих громад у процесі виховання соціально активної особистості.

Отже, актуальним є пошук нових практик організації соціальної освіти, здатної не лише забезпечити засвоєння знань, а й сприяти становленню громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності та готовності молоді до активної участі у суспільному житті. Такі напрями визначають логіку й наукову новизну цього дослідження.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою статті є з'ясування ролі соціальної освіти у формуванні громадянської свідомості та

соціальної відповідальності молоді України в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Визначити місце та значення соціальної освіти у формуванні активної громадянської позиції.

2. Дослідити досвід у сфері громадянської та соціальної освіти з урахуванням викликів сучасності.

3. Проаналізувати значення цифрового середовища для освіти, спрямованої на розвиток соціально активної та відповідальної молоді.

Реалізація цих завдань дасть змогу не лише уточнити зміст та значення соціальної освіти як чинника громадянського становлення особистості, а й виробити рекомендації щодо підвищення її ефективності в умовах сучасних викликів українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває питання формування активної громадянської позиції та соціальної відповідальності молоді. Це обумовлено тим, що саме молоде покоління є рушійною силою суспільних змін, носієм демократичних цінностей та гарантом сталого розвитку держави. Одним з провідних інструментів такого формування є соціальна освіта, що сприяє не лише інтелектуальному розвитку, а й вихованню моральних, правових та громадянських орієнтирів.

Соціальна освіта розглядається як комплексна система формування у молоді знань про суспільство, його закони, інституції та механізми взаємодії. Вона охоплює не лише академічні дисципліни (право, соціологію, політологію, етику, психологію), але й практичні навички, необхідні для ефективного функціонування у соціумі та усвідомленої участі в суспільному житті. Завдяки такій освіті молода людина поступово інтегрується в соціальне

середовище, набуває здатності критично мислити, аналізувати суспільні процеси та брати на себе відповідальність за власні вчинки [14, с. 166].

Акцентовано, що соціальна освіта охоплює не лише формальні навчальні програми у школах чи університетах, але й низку виховних, культурних і громадських ініціатив, що формують у молоді почуття приналежності до суспільства та сприяють усвідомленню власної ролі у його розвитку. Участь у молодіжних парламентах, студентському самоврядуванні, громадських організаціях, волонтерських рухах та культурних проєктах є дієвими інструментами формування громадянської свідомості, через які молодь отримує не лише теоретичні знання, а й реальний досвід соціальної взаємодії, що стимулює розвиток почуття відповідальності за суспільні процеси.

У сучасних умовах, коли Україна проходить складний шлях демократичних трансформацій та водночас змушена протистояти воєнним викликам, соціальна освіта набуває особливої ваги. Вона є засобом формування в молодого покоління здатності не лише адаптуватися до нових умов, а й активно впливати на суспільні зміни. Через систему соціальної освіти закладаються основи громадянської культури: правова обізнаність, толерантність, патріотизм, солідарність та орієнтація на загальнолюдські цінності. Саме ці якості дають змогу молоді відчувати відповідальність за долю держави та брати участь у розбудові громадянського суспільства.

Формування громадянської свідомості в соціальній освіті доцільно розуміти як інтегральний, довготривалий процес, що поєднує когнітивний, ціннісно-світоглядний і поведінково-діяльнісний виміри. На когнітивному рівні йдеться про системні знання молоді щодо конституційного ладу, прав людини, процедур демократії, механізмів публічної політики, місцевого самоврядування та європейської інтеграції. На ціннісному рівні базовими є внутрішня інтеріоризація свободи, гідності, рівності, солідарності й

толерантності як норм співжиття та поєднання української ідентичності з європейською ціннісною рамкою. Поведінковий вимір передбачає реальну участь у громадському житті: від учнівського й студентського самоврядування та волонтерства до ініціювання місцевих проєктів, залучення до консультацій та виборчих процесів. В українській освітній політиці ці три рівні налаштовані нормативно через Державний стандарт базової середньої освіти, де метою визначено формування компетенцій для соціалізації та громадянської активності; саме тут громадянська компетенція окреслена як обов'язковий результат навчання, що поєднує знання про суспільство з практиками участі та відповідальності [15, с. 3].

Значущим інструментом змістового наповнення є інтегрований курс «Громадянська освіта» в старшій школі, структурований навколо прав людини, демократії, правової та політичної культури, медіаграмотності, етики та безпеки [16]. Оновлена у 2022 році навчальна програма акцентує не лише на знаннях, а й на формуванні компетентнісних дій – умінні дискутувати, аргументувати, співпрацювати, запобігати дискримінації, взаємодіяти з інституціями держави й громадянського суспільства. В офіційних методичних матеріалах Міністерства освіти і науки підкреслено чинність цієї програми у 2024/2025 навчальному році, що забезпечує спадкоємність політики громадянської освіти навіть в умовах воєнного часу.

Розвиток громадянської свідомості в Україні стратегічно спрямовує «Концепція розвитку громадянської освіти», затверджена урядом у 2018 році й актуалізована змінами 2022 року [17]. Документ створює систему для всіх рівнів освіти та для неформального сектора: визначає громадянську освіту як механізм становлення активної, відповідальної, правосвідомої особистості; передбачає партнерство шкіл, громад і держави; підкреслює роль демократичної шкільної культури, учнівського самоврядування та участі батьківської спільноти. Після 2022 року акценти Концепції доповнено

безпековим і стійкісним вимірами, що логічно посилило вимоги до практик критичного мислення, інформаційної безпеки та взаємодії громади в умовах криз.

Українська рамка громадянської компетенції відповідає європейським стандартам, де вона входить до переліку восьми основних компетенцій для навчання впродовж життя, рекомендованих Радою ЄС у 2018 році; це підкреслює важливість участі, прав людини та демократичних практик як наскрізних результатів освіти. Українські стандарти й програми інтегрують громадянську, соціальну та особистісну компетенції як цільові результати освітньої траєкторії. Додаткову методологічну засаду має Рамка компетенцій для культури демократії Ради Європи, що конкретизує перелік цінностей, установок, умінь і знань (від поваги до прав людини й верховенства права до критичного розуміння медіа), що уможлиблюють відповідальну громадянську дію учнів і студентів.

Розвиток громадянської свідомості не обмежується формальною освітою. Закон «Про основні засади молодіжної політики» інституціоналізує участь молоді у виробленні рішень, створює інструменти співправління на місцевому рівні, підтримує молодіжні ради, молодіжні центри й мережу неформальної освіти, у тому числі через інституції на кшталт Українського молодіжного фонду [19]. Останні законодавчі зміни посилюють фінансові механізми реалізації молодіжної політики, що розширює можливості молоді для ініціювання і впровадження громадських проєктів. Таким чином, поведінковий контур громадянської свідомості – від місцевих ініціатив і консультацій до електронних петицій і залучення до виборчих процесів – отримує правове підґрунтя й сталі канали участі.

Останніми роками особливої значущості набуває медіаосвітній компонент як передумова відповідальної участі. Концепція впровадження медіаосвіти розглядає її як підґрунтя гуманітарної безпеки та підготовку

особистості до безпечної й ефективної взаємодії з медіа; це органічно поєднується з цілями громадянської освіти щодо критичного мислення, перевірки фактів і протидії маніпуляціям. В умовах повномасштабної агресії фахове середовище запропонувало розширену «Концепцію цифрової медіаосвіти воєнного і післявоєнного суспільства», що деталізує компетенції інформаційної стійкості та відповідає на нові виклики дезінформації й цифрової безпеки [20]. Інтеграція цих практик у предмет «Громадянська освіта» та міжпредметні практики (проектні роботи, дебати, учнівські медіа) забезпечує зміщення від декларативної медіаграмотності до операційної: уміння діяти етично й безпечно в інформаційному просторі.

Емпірично громадянська свідомість формується найуспішніше тоді, коли навчальний досвід поєднаний з реальними практиками участі. Демократичне врядування закладу освіти, шкільні та студентські ради, освітні послуги, учнівські дослідження місцевих проблем і співпраця з органами місцевого самоврядування перетворюють знання й цінності в усталені моделі поведінки. З огляду на це державні стандарти та урядові концепти наполягають на практичній орієнтованості й міжсекторних партнерствах, що об'єднують школу, громаду, громадські організації та місцеву владу. Українська освітня політика після 2018 року послідовно вибудовує таку екосистему, а її юридична підтримка через профільні закони й підзаконні акти створює перспективу довіри й передбачуваності для участі молоді.

Не менш значущим аспектом соціальної освіти є формування у молоді соціальної відповідальності, що розглядається як усвідомлена готовність особистості брати на себе зобов'язання перед суспільством та активно діяти задля спільного блага. У сучасних умовах цей феномен виходить за межі класичного розуміння, що зводилося лише до дотримання законів та моральних норм. Він трансформується в активну громадянську позицію, що проявляється через волонтерську діяльність, участь у благодійних акціях,

соціальних ініціативах, захисті прав людини, екологічних рухах. Особливої актуальності соціальна відповідальність набуває в умовах воєнного стану в Україні, де молодь є одним із найдинамічніших рушіїв суспільних змін.

Аналіз практики показує, що соціально відповідальна поведінка молодих українців охоплює кілька основних напрямів. По-перше, це волонтерство, що з початку повномасштабної агресії Росії перетворилося на масовий рух, що забезпечує підтримку Збройних сил України, медичні потреби та гуманітарну допомогу цивільному населенню. По-друге, благодійність як форма солідарності, де молодь активно збирає кошти на лікування поранених, забезпечення притулків для переселенців, підтримку дітей-сиріт. По-третє, екологічні ініціативи та участь у відновленні зруйнованої інфраструктури, що формує практику «громадянського будівництва». По-четверте, культурні та освітні проекти, що допомагають зберігати ідентичність, популяризувати українську мову та культуру навіть в умовах воєнних викликів [21, с. 20-22]. Узагальнену інформацію щодо проявів соціальної відповідальності молоді України наведено нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Прояви соціальної відповідальності молоді України

Напрямок діяльності	Форми прояву	Приклад (2022–2024 рр.)
<i>Волонтерство</i>	Збір коштів, закупівля спорядження, доставлення гуманітарної допомоги	Студентські волонтерські організації Київського національного університету організували постійні збори на дрони для ЗСУ
<i>Благодійність</i>	Фандрейзинг, організація благодійних заходів	Ініціатива «Сортуй та допомагай» у Львові: перероблення вторсировини на користь поранених військових
<i>Екологічні ініціативи</i>	Екоакції, відновлення зелених зон, прибирання територій	Акція «Зелена країна»: молодь саджає дерева у постраждалих від обстрілів регіонах Київщини
<i>Підтримка ВПО та соціально вразливих груп</i>	Допомога переселенцям, організація освітніх курсів, психологічна підтримка	Харківські студенти проводять безплатні заняття для дітей-переселенців
<i>Культурно-освітні ініціативи</i>	Збереження культурної спадщини, просвітницькі заходи	Проект «Музика для перемоги»: молодь організовує благодійні заходи

<i>Напрямок діяльності</i>	<i>Форми прояву</i>	<i>Приклад (2022–2024 рр.)</i>
		концерти для збору коштів на реабілітацію поранених

Джерело: розроблено авторами на основі [21]

Варто зазначити, що науковці розглядають соціальну відповідальність молоді як багаторівневий процес. По-перше, на рівні особистості вона означає розвиток моральних цінностей, емпатії, готовності до альтруїстичної поведінки. По-друге, на соціальному рівні – це включення молоді до процесів громадського управління та прийняття рішень. По-третє, на державному рівні – це формування політик, спрямованих на підтримку молодіжних ініціатив, розвиток громадянських компетенцій, інституційну підтримку волонтерського руху [22, с. 101-102].

Соціальна освіта здійснюється на різних рівнях. По-перше, важливу роль відіграють заклади освіти (школи, коледжі, університети), де молодь отримує базові знання про суспільство та право. По-друге, велике значення мають громадські організації та молодіжні об'єднання, що сприяють розвитку практичних навичок соціальної взаємодії. По-третє, неформальна освіта – тренінги, семінари, студентське самоврядування, міжнародні молодіжні проєкти – забезпечує гнучкість та практичну спрямованість процесу.

Інтеграція соціальної освіти в державну молодіжну політику є одним зі стратегічних напрямів формування активного громадянства та розвитку демократичного суспільства в Україні. Закони України «Про освіту» [23] та «Про основні засади молодіжної політики» [19] підкреслюють, що соціально активна особистість повинна не лише володіти знаннями та компетенціями, а й бути здатною до усвідомленої участі в суспільних процесах, прийняття відповідальних рішень та захисту демократичних цінностей. Таким чином, соціальна освіта є інструментом практичної реалізації державної політики, спрямованої на формування громадянської зрілості молоді.

Проте впровадження цих положень на практиці часто зіштовхується з низкою викликів. Недостатнє фінансування освітніх і молодіжних програм, відсутність сучасних методик викладання, слабка взаємодія між державними інституціями та громадськими організаціями обмежують ефективність соціальної освіти. Зокрема, аналітичний звіт Програми розвитку ООН [24] наголошує, що близько 31% української молоді оцінюють можливості своєї участі в громадському житті як недостатні через відсутність системної державної підтримки. У цьому контексті інноваційні практики (проектне навчання, участь у симуляційних іграх з моделюванням політичних процесів, практика шкільного і студентського самоврядування) можуть значно підвищити рівень соціальної активності молодих людей.

Окремим виміром є роль цифрового середовища. Соціальні мережі та інтернет-платформи є важливим каналом громадянської освіти та самоорганізації. Під час Революції Гідності (2013–2014 рр.) саме цифрові комунікації забезпечили мобілізацію масових протестів і стали прикладом того, як молодь може використовувати онлайн-простір для впливу на політичні процеси. У сучасних умовах повномасштабного вторгнення Росії цифрове середовище сприяє не лише поширенню патріотичних наративів, а й організації волонтерських ініціатив, збиранню коштів на оборону та допомогу переселенцям. Яскравим прикладом є діяльність молодіжних онлайн-платформ, що організовують масові збори на дрони, автівки та медичне обладнання для ЗСУ.

Водночас цифрове середовище несе ризики поширення дезінформації, пропаганди та маніпуляцій, що становить загрозу для формування критичного мислення молоді. За даними дослідження Internews (2022) понад 60% української молоді визнають, що їм складно відрізнити правдиву інформацію від фейкової [25]. Це доводить необхідність внесення в соціальну освіту модулів з медіаграмотності, кібербезпеки та фактчекінгу. Крім того, важливою

є інтеграція практики критичного аналізу інформації в освітній процес, що дасть змогу молоді формувати власну позицію на основі правдивих джерел, а не маніпулятивних впливів.

Висновки. Під час дослідження було з'ясовано, що соціальна відповідальність молоді є важливим чинником сталого розвитку суспільства, адже вона охоплює як правову та моральну свідомість, так і активну участь у розв'язанні суспільно значущих проблем. Аналіз сучасних тенденцій показав, що молоді люди дедалі частіше проявляють ініціативу у волонтерських, благодійних та екологічних проєктах, особливо в умовах воєнного стану, коли соціальна активність спрямована на підтримку військових, внутрішньо переміщених осіб та відбудову країни.

Визначено, що інтеграція соціальної освіти в державну молодіжну політику створює підґрунтя для формування громадянської свідомості та активної життєвої позиції. Однак її ефективність безпосередньо залежить від належного ресурсного забезпечення, впровадження інноваційних методик навчання та тісної співпраці державних і громадських інституцій.

Окрему роль у формуванні соціальної відповідальності відіграє цифрове середовище, що відкриває для молоді широкі можливості самоорганізації та залучення до суспільних ініціатив. Разом з тим воно несе й суттєві ризики, пов'язані з дезінформацією та низьким рівнем медіаграмотності, що зумовлює необхідність розвитку критичного мислення та навичок інформаційної безпеки.

Отже, визначено сутність соціальної відповідальності молоді, проаналізовано її прояви в умовах сучасних суспільних викликів, досліджено роль державної політики та цифрового середовища у формуванні громадянської свідомості. Водночас залишаються аспекти, що потребують подальшого вивчення, зокрема ефективність конкретних освітніх програм соціального виховання, вплив нових цифрових платформ на громадянську

активність молоді та механізми сталого залучення молодих людей до відбудови України.

Список використаних джерел

1. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль соціогуманітарних дисциплін у вихованні патріотизму і національної свідомості особистості. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2008. Т. 10, Ч. 4. С. 272–279. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5129/1/РОЛЬ_СОЦІОГУМАНТАРНИХ_ДИСЦИПЛІН_У_ВИХОВАННІ_ПАТРІОТИЗМУ_І_НАЦІОНАЛЬНОЇ_СВІДОМОСТІ_ОСОБИСТОСТІ.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

2. Іваненко Н. В. Формування громадянської свідомості молоді як базової цінності в сучасних закладах освіти та поза ними. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 209. С. 180-185. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-180-185>.

3. Растригіна А. М., Іваненко Н. В. Педагогіка свободи в парадигмальному просторі сучасної освіти і виховання: монографія. Дніпро. 2021. 500 с. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/bitstreams/4eb40aba-092b-4fa8-ad09-21291436cc86/download> (дата звернення: 18.06.2025).

4. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія. / за ред. К. Журби, О. Рейпольської. Київ: Компрінт, 2024. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/1/Монографія%20Ідентичність.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).

5. Литовченко О. Соціальна відповідальність університетів як інструмент розвитку громади (аналіз вітчизняних наукових публікацій). *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2021. № 12. С. 263-272. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-263-272>.

6. Заєць Р. Г. Характеристика системи формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США. *Перспектива та інноваційні науки*. 2023. № 13(31). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13\(31\)-173-185](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13(31)-173-185).

7. Волянюк О., Притула Х. Громадянська свідомість і патріотизм молоді у контексті академічної мобільності. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін*. 2024. Т. 22, № 35. С. 54–64. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.35.07>.

8. Абрамян В. Вплив волонтерства на формування громадянської позиції та соціальної відповідальності молоді. *Психологічні особливості волонтерської діяльності: матеріали наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 31 березня 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 7-12. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ff39584c-dfb7-4957-81fe-93897ee0fee7/content> (дата звернення: 18.06.2025).

9. Ребуха Л., Рудакевич Ю. Філософія соціальної відповідальності. *Розвиток соціально-економічних систем в геоеконімічному просторі: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. С. 22–23. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41469/2/MNPKRSES_2023_Rebukha_L-Philosophy_of_social_responsibility_22-23.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

10. Розвадовська Т. В. *Формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва: дис. ... д-ра філософії*. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 312 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Rozvadovska_2504.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

11. Гнатюк В., Щербакова Н., Різак Г. Екологічна освіта та формування екологічної свідомості: шлях до гармонії з природою. *Перспективи та*

інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).
2024. № 5(39). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-143-154](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-143-154).

12. Кубрак С. В., Різак Г. В., Кирчата І. М. Психолого-педагогічні аспекти підтримки здобувачів вищої освіти під час дистанційного навчання в Україні. *Педагогічна Академія: наук. записки*. 2025. Вип. 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15484371>.

13. Boiko A. Interactive extracurricular activities for improving foreign language communicative competence of students of secondary and out-of-school education. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2024. Т. 28, № 1. С. 43–52. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-43-52>.

14. Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку: колект : монографія / С. Калаур, Н. Олексюк, Г. Олійник, Л. Петришин та ін.; за ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 288 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30884/1/Soroka_Leschyk_Sots_ro_b.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

15. Шапошнікова І. В. Соціальна освіта та її значення в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №. 9. DOI:10.54929/2786-5738-2023-9-07-02.

16. Інтегрований курс «Громадянська освіта». 10 клас. Рівень стандарту: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).

17. Концепція розвитку громадянської освіти: Розпорядження КМУ від 03.10.2018 р. № 710-р. *Верховна Рада України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text> (дата звернення: 18.06.2025).

18. Рамка компетентностей для культури демократії. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/rf-cdc-vol-2-/168097ec96> (дата звернення: 18.06.2025).

19. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 18.06.2025).

20. Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства / за наук. ред. Л. Найдьоновой; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2024. 24 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745266/1/konseptnaydonova2025maket.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).

21. Аналітична доповідь «Волонтерський рух: Світовий досвід та українські громадянські практики». *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter+697e4.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).

22. Власова І., Калашнікова С., Оржель О., Рябченко В., Трима К., Червона Л. Теоретичні основи реалізації соціальної відповідальності університетів: препринт (аналітичні матеріали) / за заг. ред. С. Калашнікової та О. Оржель. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. 161 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sots-vidp-univ_2021-161p.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

23. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.06.2025).

24. Програма розвитку ООН (ПРООН). Вплив війни на молодь в Україні: висновки та рекомендації. Київ: ПРООН, 2023. 84 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-01/undp-impactofwaronyouthinukraineen_v05.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

25. Річний звіт 2022: рік потрясінь, ефективної роботи та перемог. *Інтерньюз-Україна*. 2023. URL: <https://internews.ua/report/2022-year> (дата звернення: 18.06.2025).